

**ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ
ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ
LEGAL ASPECTS OF INTERNATIONAL RELATIONS**

**ӘОЖ 343.3/.7
МҒТАР 10.77.51**

Б.К. Сражадин¹, А.А. Баймаханов¹

*¹Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы
Құқық қорғау органдары академиясының магистранты*

*¹Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы
Құқық қорғау органдары академиясының доценті, PhD докторы*

**ҰРЫП-СОҒУДЫ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ
ЖӘНЕ ПРАКТИКАЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРЫ**

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 109-1-бабы бойынша ұрып-соғу қылмыстарын тергеп-тексерудің теориялық және практикалық проблемалары қарастырылады. Ұрып-соғу қылмысы денсаулыққа зиян келтіру арқылы жасалатын әрекеттердің бірі ретінде құқық қорғау органдарының тергеу тәжірибесінде маңызды рөл атқарады. Авторлармен ұрып-соғу қылмысының қылмыстық-құқықтық сипаты, тергеудің негізгі әдістері мен тәсілдері, сондай-ақ тергеуші алдында кездесетін практикалық қиындықтар талданған. Сонымен қатар, ұрып-соғуды тергеудің тиімділігін арттыру үшін ұсыныстар берілген, оның ішінде тергеушілердің кәсіби біліктілігін арттыру, куәлерді қорғау шараларын енгізу және қылмыстық процесті цифрландыру бойынша шешімдер ұсынылған. Мақалада құқық қорғау жүйесінің тиімділігін арттыру және қоғамдағы құқықтық тәртіпті нығайту үшін ұрып-соғуды тергеуді жетілдіру бағыттары анықталған.

Түйін сөздер: ұрып-соғу, қылмыстық құқық, тергеп-тексеру әдістемесі, медициналық сараптама, қылмыстық жауаптылық.

Б.К. Сражадин¹, А.А. Баймаханов¹

*¹ Магистрант Академии правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан*

*¹ Доцент, кандидат филологических наук, Академии
правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан*

ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ РАССЛЕДОВАНИЯ ПОБОЕВ

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические и практические проблемы расследования преступлений побоев, предусмотренных статьей 109-1 Уголовного кодекса Республики Казахстан. Следственная практика по данной категории дел имеет особую значимость в деятельности правоохранительных органов. Авторами проанализирована уголовно-правовая характеристика преступления побоев, основные методы и способы расследования, а также практические трудности, с которыми сталкивается следователь. Кроме того, были даны рекомендации по повышению эффективности расследования, в том числе по развитию

профессиональных навыков следователей, внедрению мер защиты свидетелей и цифровизации уголовного процесса. В статье определены направления совершенствования расследования преступлений в целях повышения эффективности правоохранительной системы и укрепления правопорядка в обществе.

Ключевые слова: побои, уголовное право, методика расследования, медицинская экспертиза, уголовная ответственность.

B.K. Srazhadin¹, A.A. Baimahanov¹

¹ Master's student at the Academy of Law Enforcement Agencies under the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan

¹ Associate Professor, PhD in Philological Sciences, Academy of Law Enforcement Agencies under the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan

PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE OF INVESTIGATION BATTERY

Abstract

The article discusses the theoretical and practical problems of investigating the crimes of battery provided for in Article 109-1 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. Investigative practice in this category of cases is of particular importance in the activities of law enforcement agencies. The authors analyze the criminal law characteristics of the crime of battery, the main methods and methods of investigation, as well as the practical difficulties faced by the investigator. In addition, recommendations were given to improve the efficiency of the investigation, including the development of professional skills of investigators, the introduction of witness protection measures and the digitalization of the criminal process. The article identifies the directions for improving the investigation of crimes in order to increase the effectiveness of the law enforcement system and strengthen law and order in society.

Keywords: battery, criminal law, methods of investigation, medical examination, criminal liability.

Құқық қорғау саласында ұрып-соғу қылмыстарының тергелуі — бұл жеке тұлғаның физикалық және психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесі тұрғысынан аса маңызды. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 109-1-бабы бойынша қоғамның құқықтық және әлеуметтік тәртібіне теріс әсері бар әрекет ретінде – ұрып-соғу, денсаулыққа қасақана зиян келтіру қылмысы ретінде қарастырылады. Ұрып-соғу қылмыстарының тергелуі құқық қорғау органдарының жұмысында маңызды рөл атқарады, себебі бұл қылмыс әдетте тұрмыстық зорлық-зомбылық, психологиялық қысым мен әлеуметтік проблемалармен байланысты.

Қазақстан Республикасы аумағында 2024 жылдың 11 айының қорытындысы бойынша ҚК-тің 109-1-бабы бойынша 4028 қылмыс тіркеліп, оның 977-і (24%) сотқа жолданған. Жалпы тіркелгеннің 1482-і (37%) отбасылық тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайында орын алған [1].

Осы ретте, толық тіргелген істердің төмен көрсеткішінен, ұрып-соғуды тергеп-тексеру барысында тергеушілерге қылмыстың мәнін ашу, дәлелдерді жинау және кінәліні жауапқа тарту үшін тиімді әдіс-тәсілдер қажет ететіндігін көрсетеді.

Алайда, қылмыстарды ашу кезінде көптеген практикалық қиындықтар мен кедергілер туындауы мүмкін, мысалы, жәбірленушілердің медициналық сараптамадан өтуден бас тартуы немесе айғақтардың жеткіліксіздігі және т.б. Сондықтан, ұрып-соғуды тергеудің теориялық негіздерін терең зерттеп, практикалық қиындықтарды ескере отырып, құқық қорғау жүйесін жетілдіру жолдарын қарастыру маңызды.

В.А. Иванов ұрып-соғу қылмыстарын тергеу кезінде дәлелдер жинаудың күрделілігі мен тергеушілердің шеберлігін ерекше атап өтіп, жәбірленушілердің психологиялық жағдайына назар аударады, сондай-ақ тергеу кезінде олардың қауіпсіздігін қамтамасыз етудің маңыздылығын көрсеткен [2].

Бұл тектес пікірді А.М. Болдыраевпен де ұстанып келетінін көруге болады, яғни тергеу орбитасына түскен адамдардың конституциялық құқықтарының сақталуына басымдылық жасайды [3].

Аталған ғалымдардың пікірлерімен келісе отыра, осы санаттағы қылмыстарды тергеудің қылмыстық-құқықтық аспектілері мен әдістемесі, сондай-ақ тергеу барысындағы кездесетін қиындықтар мен олардың шешу жолдарын терең талдау арқылы, ұрып-соғудың ашылуын және тиісінше қылмыстық жауаптылықты қамтамасыз етуді жетілдіруге болады деп санаймыз.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 109-1-бабы бойынша ұрып-соғу – бұл жеке тұлғаға немесе бірнеше адамды тән ауруына ұшыратқан, бірақ денсаулыққа жеңіл зиян келтіруге алып келмеген ұрып-соғу немесе өзге де зорлық-зомбылық әрекеттерін білдіреді [4].

Ұрып-соғу бабы Қылмыстық Кодекске 15.04.2024 жылғы өзгерістер мен толықтырулар нәтижесінде енгізіліп, 15.06.2024 жылы қолданысқа енгізілді.

Бұған дейін ұрып-соғу әкімшілік құқық бұзушылық ретінде қарастырылған.

Аталған баптың мазмұны бойынша бұл әрекет жәбірленушінің денсаулығына зиян келтіруді көздегенімен, адамның өміріне қауіп төндіруді мақсат етпейді.

Бұл қылмыстың тергеуінде басты мәселелердің бірі — кінәлінің әрекетінің мәнін яғни, қасақана немесе абайсызда жасағанын дәлелдеу болып табылады. Сонымен қатар, әртүрлі жағдайларда денсаулыққа зиян келтірудің анықтамасы мен дәрежесін медициналық сараптамалар негізінде дәлелдеу қажет.

А.И. Мельников осы мәселе бойынша қылмыстық істерді тергеу барысында заманауи әдістерді қолдану қажеттілігін, әсіресе медициналық сараптамалардың қылмыс құрамын дәлелдеудегі рөлін егжей-тегжейлі қарастырған [5].

Сондықтан ұрып-соғуды тергеудің әдістемесі тергеуші үшін күрделі әрі көп аспектілі болып табылады. Бұл қылмысты тергеу барысында қолданылатын жалпы әдістерге және арнайы тәсілдерге назар аудару қажет.

Төменде ұрып-соғу қылмысын тергеудің негізгі әдістемелік кезеңдері мен тәсілдері тоқталамыз:

- Оқиға орнын қарап-тексеру. Тергеу барысында қылмыс орнынан айғақтар алу өте маңызды. Бұл дене жарақаттарының қалдықтарын, қан іздерін, басқа да физикалық дәлелдерді қамтиды. Сонымен қатар, қылмыс орнының психологиялық сипаттамасы да тергеудің нәтижесіне әсер етуі мүмкін. Қылмыс орнының мұқият зерттелуі — ұрып-соғудың әдіс-тәсілдерін анықтауға көмектеседі.

Медициналық сараптамалар. Ұрып-соғу кезінде жасалған дене жарақаттарының түрі мен ауырлығы медициналық сараптама арқылы анықталады. Сарапшылар жарақаттардың сипатын, емделу мерзімін және зардап шегушінің өміріне қаншалықты қауіпті екенін бағалайды. Бұл ақпарат тергеу процесінде айғақ ретінде маңызды рөл атқарады.

- Жәбірленуші мен куәлерден жауап алу. Ұрып-соғу қылмыстары көбінесе куәлердің қатысуымен жасалады. Куәлердің айғақтары мен жәбірленушінің өзінен алынған жауаптар тергеу үшін өте құнды ақпарат көзі болып табылады. Бірақ, олардың көрсетулерінің дұрыстығын тексеру үшін тергеуші мұқият жұмыс істеуі қажет.

Ұрып-соғуды тергеу барысында көптеген практикалық қиындықтар туындайды. Бұл қиындықтар көбінесе қылмысты ашу мен дәлелдер жинау барысында кездеседі. Олардың ішінде маңыздысын атап өтсек:

- Қылмыс орнындағы айғақтардың жеткіліксіздігі немесе жойылуы. Ұрып-соғу қылмысында айғақтар жиі жойылады немесе толықтай жинақталмайды. Бұл қылмысты ашу

үшін үлкен қиындықтар туғызады. Осы себепті, қылмыс орнын жан-жақты тексерілуінің маңызы зор.

- Жәбірленушінің жауаптарындағы күмәнділік. Көп жағдайларда ұрып-соғу әрекетіне қатысты жәбірленушілер толық, әрі шынайы жауап беруден бас тартады. Бұл олардың қорқуы, ыңғайсыздануы немесе бастапқы жауабынан бас тартуы сияқты психологиялық факторларға байланысты болуы мүмкін.

- Куәлердің болмауы немесе олардың қорқуы. Ұрып-соғу қылмысында куәлерді табу қиынға соғуы мүмкін. Олар көбінесе өздерін қауіпсіз сезінбеуі немесе тергеу барысында теріс ақпарат беруінен қорқуы мүмкін. Куәлердің қорғанысын қамтамасыз ету үшін арнайы заңдар мен механизмдер, сондай-ақ түсіндіру және ақпараттандыру жұмыстары кеңінен жүргізілуі қажет.

- Психологиялық және медициналық сараптамалардағы қиындықтар. Көп жағдайда, ұрып-соғудың ауырлығын немесе мақсатын дұрыс бағалау қиын болуы мүмкін. Жарақаттардың сипаты мен ұзақ уақыттан кейінгі әсерін анықтау үшін толыққанды медициналық сараптама жүргізу қажет. Тәжірибиеде жиі кездесетін мәселе жәбірленушілердің медициналық сараптамадан өтуден бас тартып, денсаулығына келтірілген зиян дәрежесі анықталмай, қылмыстық істер қылмыс құрамы болмауына байланысты тоқтатылып, қылмыс жасаған тұлғалар жауаптылықтан босатылуы мүмкін.

Ұрып-соғуды тергеп-тексеруді тиімді жүргізу үшін келесі шешімдер мен ұсыныстарды қарастыруға болады:

1. Тергеушілердің кәсіби біліктілігін арттыру. Ұрып-соғу қылмыстарының тергеу әдісін жетілдіру мақсатында тергеушілерге тергеп-тексерудің жаңа әдістерін үйрету қажет.

2. Жәбірленушілерді қорғау жүйесін енгізу. Жәбірленушілердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қорғау шараларын күшейту қажет. Бұл олардың тергеу барысында адал әрі толық жауап беруіне мүмкіндік береді. Сондай-ақ, тергеп-тексеру барысында қылмыс жасаған адамға қатысты Қылмыстық-процестік Кодексінің 165-бабында қарастырылған жақындауға тыйым салу түріндегі өзге де процестік мәжбүрлеу шарасын міндетті түрде қолданған орынды.

3. Қылмыстық процесті автоматтандыру және цифрландыру. Қазіргі уақытта цифрлық технологияларды қолдану арқылы тергеу процесін оңтайландыруға болады. Айғақтарды электронды түрде тіркеу, куәлердің айғақтарын жинау және талдау жүйелерін қолдану тергеу уақытын қысқартуға және дәлдігін арттыруға көмектеседі. Қылмыс жасаған адамға қатысты жақындауға тыйым салу түріндегі өзге де процестік мәжбүрлеу шарасын қолданып, смарт білезік тағу ақылы жүріс-тұрысын бақылау қажет деп санаймыз. Осы ретте, Ә.Қ. Тұрсынов аталған мәселе бойынша қылмыстық істерді тергеу кезінде цифрлық технологияларды енгізу мен автоматтандыру дәлелдерді жинауды оңайлатып, тергеу сапасын арттырады деген пікір қалдырған [6].

Бұл тектес пікірді Б.Б. Омаров та ұстанатынын көруге болады, яғни айғақтарды электронды тіркеу мен куәлардың мәліметтерін цифрлық форматта сақтау қажеттігін алға тартады [7].

4. Қоғамдық және психологиялық қолдау. Ұрып-соғу қылмыстары көбінесе тұрмыстық зорлық-зомбылыққа негізделеді, сондықтан әлеуметтік және психологиялық қолдау жүйесін енгізу маңызды. Құқық қорғау органдары мен әлеуметтік қызметтер арасында өзара іс-қимылды жақсарту керек.

Ұрып-соғу қылмыстарын тергеп-тексеру — құқық қорғау органдары үшін күрделі әрі көпқырлы процесс. Тергеп-тексерудің тиімділігі көбінесе тергеушінің кәсіби біліктілігіне, айғақтарды жинау әдістемесіне және куәлер мен жәбірленушілердің белсенділігіне тәуелді. Ұрып-соғу қылмыстарының тергеуі барысында айғақтардың жойылуы, жәбірленушілердің қорқуы немесе жауаптарындағы күмәнділік сияқты практикалық қиындықтар тергеудің сапасына кері әсер етеді.

Сонымен қатар, тергеу процесін жетілдіру үшін медициналық сараптамалардың тиімділігі, психологиялық бағалаулар, цифрлық технологияларды қолдану және куәгерлердің құқықтық

қорғауын қамтамасыз ету маңызды рөл атқарады. Тергеушілердің кәсіби деңгейін арттыру және қылмыстық процесті автоматтандыру қылмысқа қатысты дәлелдерді жинау мен талдауды жеңілдетіп, тергеу уақытын қысқартуға мүмкіндік береді.

Ұрып-соғуды тергеуді жетілдіру, біріншіден, заңнамалық тұрғыдан қолдау тапса, екіншіден, құқық қорғау органдары мен қоғамдық институттар арасындағы тиімді байланыс орнату арқылы қоғамдағы құқықтық тәртіпті нығайтуға мүмкіндік береді.

Осындай шаралар ұрып-соғуды тергеудің барлық кезеңдерін сапалы жүзеге асыруға жағдай жасап, азаматтардың құқықтарын қорғауға оң әсер етеді.

Бұл қадамдар құқық қорғау органдарының тиімділігін арттыруға, қоғамдағы құқықтық тәртіпті нығайтуға және азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Құқықтық статистика және арнайы есепке алу органдарының порталы [Электрондық ресурс] //*<https://www.qamqor.gov.kz/crimestat/indicators>.
2. В.А. Иванов «Уголовно-процессуальная методика расследования избиений», Москва, 2018 ж, Б. 1-12.
3. А.М. Болдырев «Психологиялық және әлеуметтік аспектілерде тұрмыстық зорлық-зомбылықтың тергелуі», Қарағанды, 2020 ж, Б. 20-27.
4. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі - 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ // «Әділет АҚЖ» [Электрондық ресурс] //https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000_226
5. А.И. Мельников «Криминалистическая методика расследования преступлений в правоохранительных органах», Москва, 2017 ж, Б. 9-18.
6. Ә.Қ. Тұрсынов «Қылмыстық тергеу процесінің негіздері», Алматы, 2021 ж, Б. 11-23.
7. Б.Б. Омаров «Құқық қорғау органдарының тергеу қызметіндегі жаңа технологиялар», Алматы, 2023 ж, Б. 21-32.

References:

1. Portal of Legal Statistics and Special Records Authorities [Electronic resource] //<https://www.qamqor.gov.kz/crimestat/indicators>.
2. V.A. Ivanov “Criminal-procedural method of investigation of homicide”, Moscow, 2018, B. 1-12.
3. A.M. Boldyrev “Investigation of domestic violence in psychological and social aspects”, Karaganda, 2020, B. 20-27.
4. Criminal Code of the Republic of Kazakhstan - RKZ from July 3, 2014 № 226-B // JSC “Adilet” [Electronic resource] //https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000_226
5. A.I. Melnikov “Criminalistic method of investigation of crimes in law enforcement agencies”, Moscow, 2017, B. 9-18.
6. A.K. Tursynov, “Fundamentals of Criminal Procedure”, Almaty, 2021, B. 11-23.
7. B.B. Omarov, “New Technologies in the Investigative Service of Law Enforcement Agencies”, Almaty, 2023, B. 21-32.